

Jaarupdate 2020 Boeren voor Biodiversiteit

Auteur: Matthijs Boeschoten (Programmaleider Duurzaam Boeren)

Inleidend

In 2019 hebben we met het Wij.land netwerk, met dank aan de ondersteuning van Contribute, het project 'Boeren voor Biodiversiteit' kunnen starten en ontwikkelen. Twee jaar later heeft dat geleid tot direct herstel van biodiversiteit op de grond op >100 hectare bij 21 boeren, vele lessons learned en mooie kansen voor de toekomst. Deze jaarupdate beoogt (beknopt) een korte update te geven van wat we in 2020 hebben gedaan en geleerd vanuit het project.

Doelen project

Om de resultaten en lessen tot nu toe goed te kunnen plaatsen, is het allereerst goed om terug te grijpen op wat we ons met dit project ten doel stelden. De looptijd van het project is (ten minste) 3 jaar, van 2019 tot 2021.

Doelen project

- Directe impact op biodiversiteit in boerenland
- Kosten-baten van biodiversiteitsherstel inzichtelijk en in beeld gebracht
- Enthousiaste boeren die anderen inspireren om ook in actie te komen
- Breder publiek meer 'wakker' op probleem en op de oplossing
- Waardering voor biodiversiteit ontwikkelen

Beoogde Resultaten

- Min. 5 initiatieven gerealiseerd
- 25 direct betrokkenen, 1000 indirect betrokkenen
- Kosten-baten gesystematiseerd
- 2 filmpjes per jaar (=6 totaal)
- Multiplier: 10+ boeren ook in actie

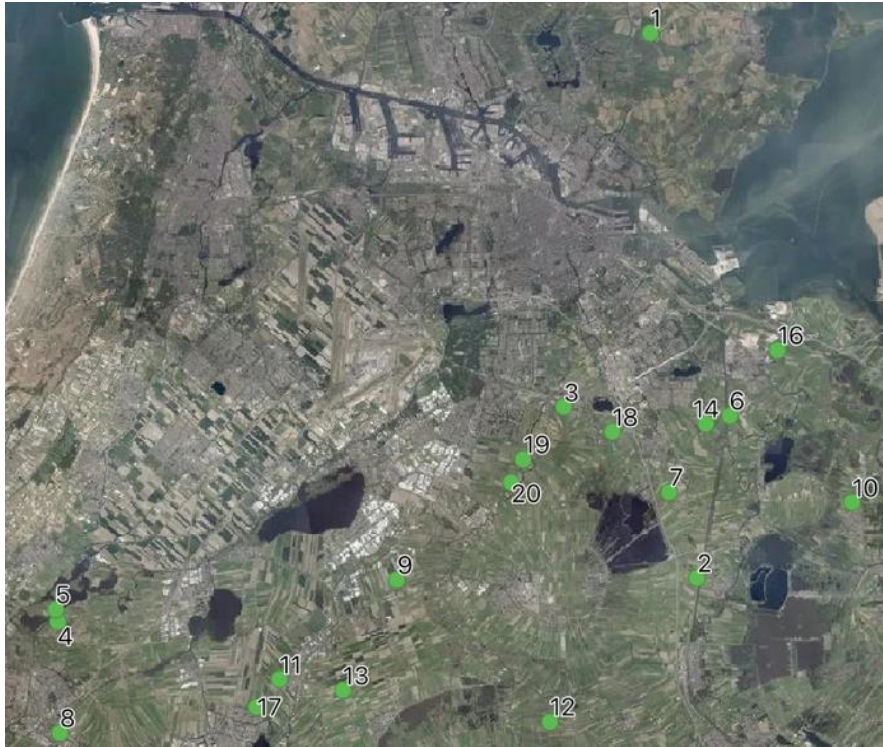
Monitoring en Evaluatie

- Kwantitatief en op basis van harde data en
- Kwalitatief (storytelling / Youtube)

Resultaten 2020

Hieronder een samenvatting van de belangrijkste resultaten van 2020 in het project;

- In 2020 hebben we nog **14 extra boeren** begeleid en ondersteund met de ontwikkeling van kruidenrijk grasland op ruim **50 hectare**. Hiermee komen we op een totaal van **109 hectare bij 21 boeren** sinds het begin van het project (=een kleine 200 voetbalvelden)
- In augustus organiseerden we een geslaagde praktijkmiddag kruidenrijk grasland, waar meer dan 40 boeren op af kwamen en zich lieten inspireren door onze lessen en pilots tot nu toe en de resultaten van een van de boeren in het veld konden zien.
- We voerden vele monitoringsactiviteiten uit; van uitgebreide interviews met de deelnemende boeren tot vegetatiescans. Daarnaast hebben we ook op 2 locaties met een drone gevlogen en zijn er meerdere monitoringsactiviteiten in voorbereiding voor het voorjaar van 2021.
- In 2020 hebben we twee ([1](#) en [2](#)) korte filmpjes geproduceerd (totaal nu 3), schreven een [nieuwsbericht](#) bij het bereiken van de 100-hectare mijlpaal en publiceerden verschillende social media posts.
- We organiseerden een donatie-actie voor een breder publiek, waarop meerdere mensen een bijdrage doneerden specifiek op het zaaien van kruidenrijk grasland, van een los tientje tot ook een individuele bijdrage van €500.

Figuur 1 Overzicht van de pilotlocaties van de deelnemende boeren

Toelichting op de resultaten

Inleidend

2020 was een veelbewogen jaar voor Wij.land. Het corona-virus had en heeft Nederland nog steeds in zijn greep en had ook behoorlijke invloed op ons werk; groepsbijeenkomsten en bedrijfsbezoeken konden het grootste deel van het jaar niet plaatsvinden. Desalniettemin hebben we ons netwerk in een 2020 weten uit te breiden van 60 naar meer dan 100 boeren, hebben we mooie resultaten behaald op verschillende projecten en is het netwerk en de organisatie volop in beweging.

Voor het project Boeren voor Biodiversiteit besloten we begin 2020 in overleg met jullie volledig in te zetten op de maatregel kruidenrijk grasland. Ambitie was om in 2020 impact te hebben op in totaal 100 hectare. Dit is met 109 hectare samen met 21 boeren ruimschoots gelukt! Gegeven de omstandigheden zijn we daar best trots op, net als op de energie en het momentum dat we met het netwerk hebben gerealiseerd.

Wij.land ondersteunt haar netwerk van >100 boeren op allerlei manieren in het nemen van stappen richting een [regeneratieve landbouw](#). Het ontwikkelen van kruidenrijk grasland is een van de vele belangrijke regeneratieve maatregelen waar we met de boeren aan werken, naast thema's als bodem, compost/bokashi, begrazing, mestkwaliteit, e.v.a. Kruidenrijk grasland heeft ook een relatie tot de verdienmodellen die we proberen te ontwikkelen via carbon- (koolstof) en biodiversiteits-credits. Dit project past dan ook in de bredere en integrale strategie van Wij.land om het landschap te verduurzamen en staat niet enkel op zichzelf. Er zijn dus ook veel raakvlakken en kruisbestuivingen met andere projecten en onderdelen van Wij.land, maar voor deze tussentijdse update proberen we even te beperken tot wat voor het project relevant is.

Kruidenrijk grasland 2020

In 2020 hebben we enorm veel geleerd met en van de boeren en is eens te meer gebleken hoe waardevol het is dat we de boeren met dit project dankzij jullie kunnen ondersteunen. Want hoewel de voordelen van kruiden door vele boeren wordt onderkend en men er graag mee aan de slag wil, blijkt het ontwikkelen van kruidenrijk grasland nog een hele opgave, met name in

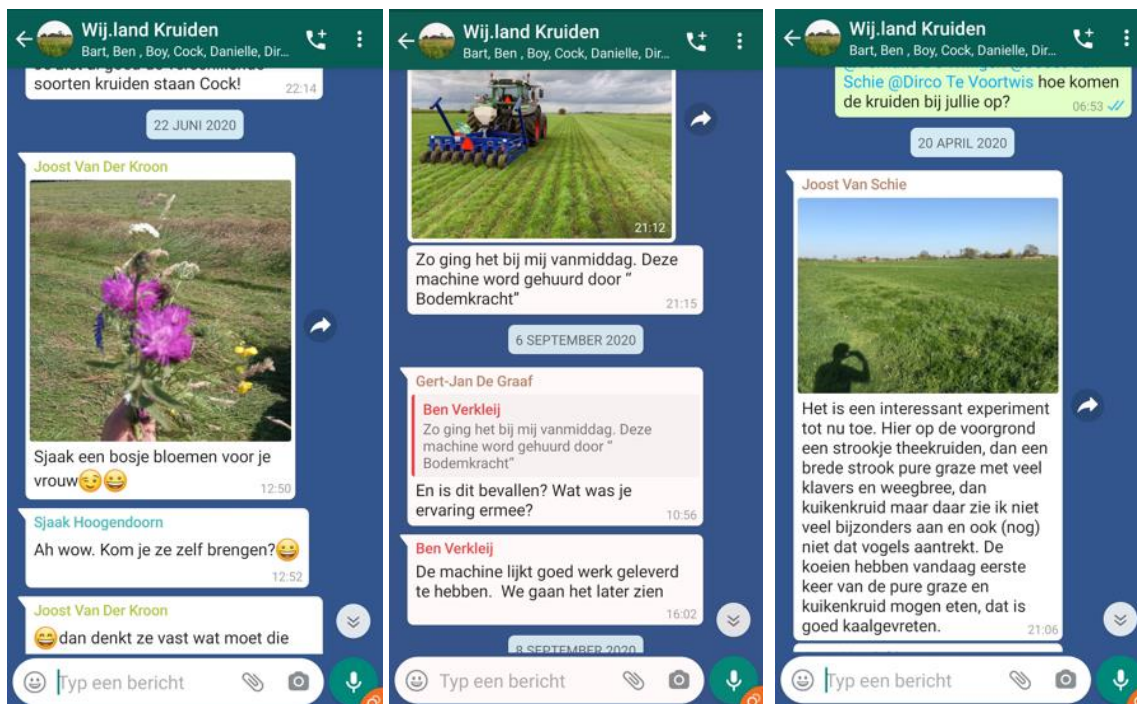
Figuur 2 Foto van het veldbezoek tijdens de praktijkmiddag kruidenrijk grasland van augustus 2020

het veenweidegebied, ons landschap. Omdat we op veengebied niet willen scheuren/ploegen, zijn we vaak genoodzaakt om de kruiden *door* te zaaien in de bestaande grasmat. Hierbij moeten de kruidenzaadjes weten te kiemen en groeien *tussen* het gras, waar het direct de concurrentie mee aan moet gaan. Vanwege het natuurlijk aanwezige stikstof leverend vermogen van de veenbodem, heeft gras een concurrentievoordeel ten opzichte van kruiden. De resultaten van de eerste groep boeren die in 2019 hadden gezaaid waren dan ook wisselend en soms teleurstellend. Zaaïen in het voorjaar bleek *niet* succesvol, terwijl op een aantal locaties in het najaar *wel* tot succes had geleid. Maar er bleken vele andere factoren mee te spelen.

Halverwege 2020 hebben we daarom de balans opgemaakt van wat we tot dan toe hadden geleerd, via uitgebreide gesprekken en surveys met de boeren. De belangrijkste inzichten en tussentijdse resultaten hebben we vervolgens gepresenteerd tijdens een praktijkmiddag kruidenrijk grasland voor het boeren netwerk (zie [hier](#) voor de presentatie en hier voor een filmpje van die dag). Bij de bijeenkomst was ook nog een expert aanwezig die mee kon reflecteren op onze resultaten. Doel was om ervaringen uit te wisselen én een nieuwe groep boeren te mobiliseren om te starten met een pilot. Vanuit de gedachte dat we van een groter aantal praktijkervaringen nog beter leren hoe we kruidenrijk grasland succesvol kunnen maken. Na de bijeenkomst hebben zich nog 12 boeren gemeld die in het najaar van 2020 hebben gezaaid.

Vanuit de geleerde lessen met de eerste groep, hebben we de pilots in voorbereiding met de boeren op verschillende punten aangescherpt:

- We kijken nog preciezer naar het juiste moment van zaaien (najaar, vlak voor de regen);
- We kijken van tevoren naar de bodemgesteldheid en PH-waarde. Als deze nog niet gunstig genoeg zijn voor de kruiden, dan doen we eerst nog een behandeling om de juiste condities te scheppen;
- Met de deelnemers is gesproken over het beheer, o.a. over bemesten en het laten bloeien van de kruiden.

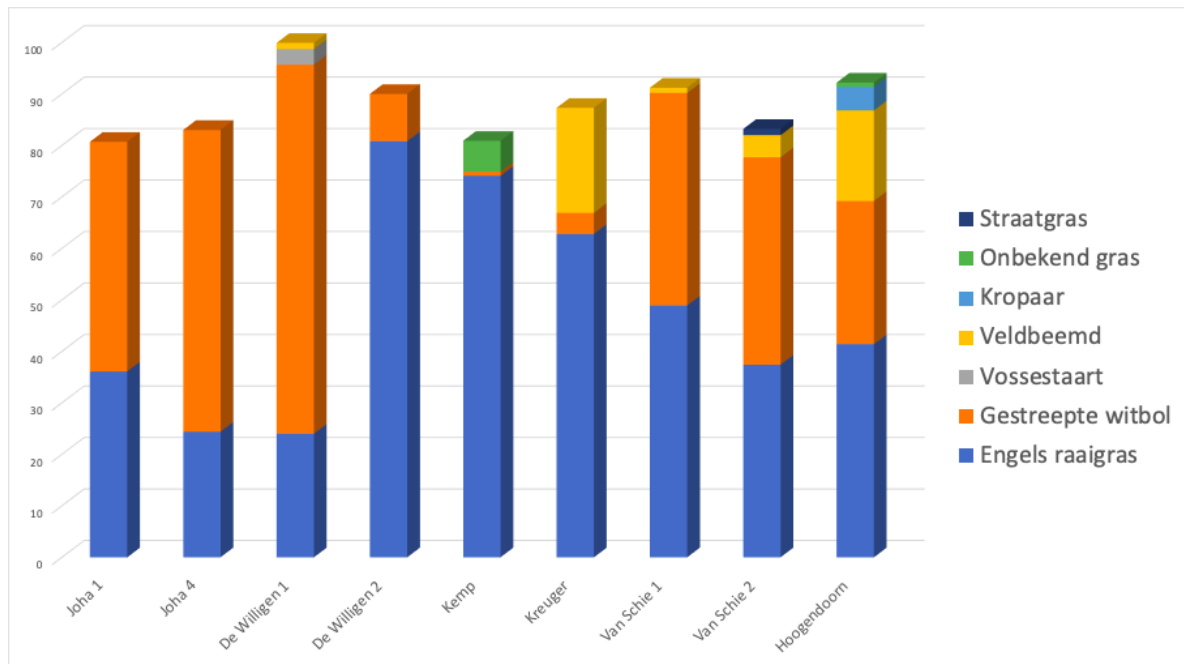
Figuur 3 Interacties van het lerend netwerk in de Wij.land Kruiden Whatsappgroep

De gedachte is nu dat we met alle ervaringen van deze 21 boeren die in de kruidenpilot deelnemen, goede conclusies kunnen trekken over alle ins- en outs van kruidenrijk grasland. Zowel wat betreft ontwikkeling, als de kosten en baten van de maatregel en hoe deze het beste in te passen is in de bedrijfsvoering. En wat nu precies de potentie er écht van is op veen. Eerste voorlopige conclusie lijkt dat het zaaien van kruiden op klei heel kansrijk en succesvol is, maar op veen met name interessant in de slootkanten. 2021 wordt dus het jaar waar we alle ervaringen en resultaten gaan oogsten. Alle lessen en adviezen willen we vervolgens dan ook in samenwerking met de boeren gaan uitwerken in een praktijkhandboek kruidenrijk grasland.

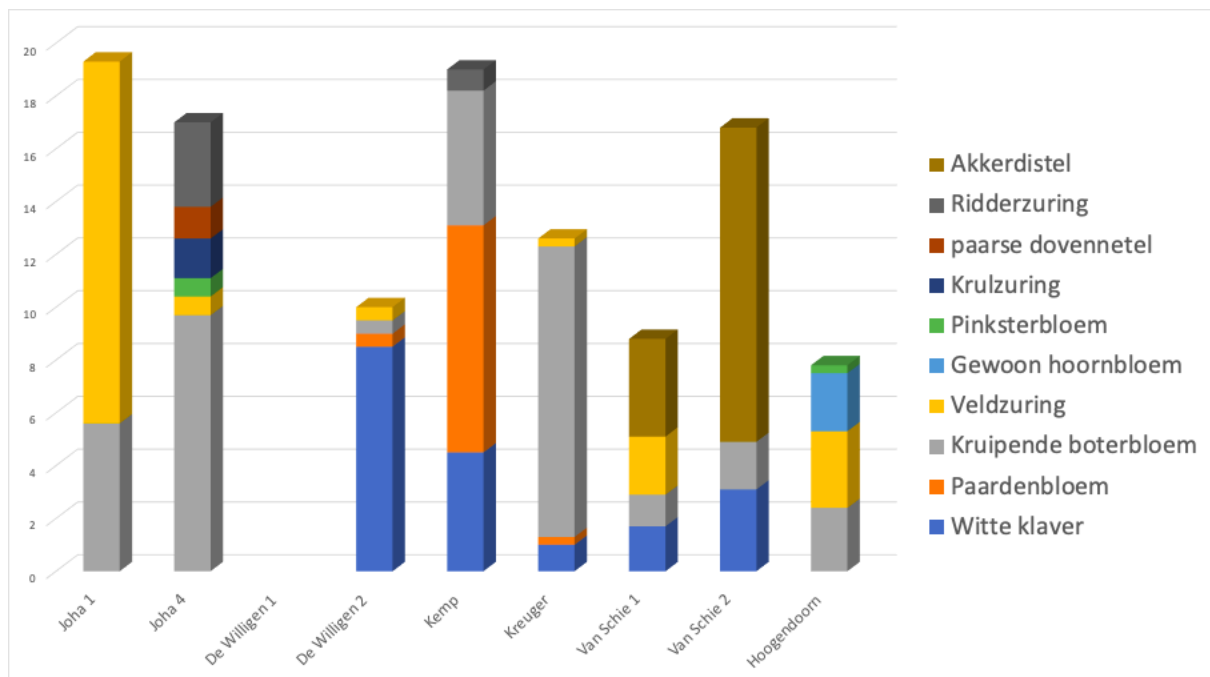
Monitoring

Belangrijk doel van het project is om de kosten en baten van biodiversiteitsherstel inzichtelijk te krijgen én om een waardering voor biodiversiteitsherstel te ontwikkelen. Monitoring is daarom een belangrijk onderdeel van het project. Nu is het goed om te beseffen dat in het complexe ecosysteem dat een boerenbedrijf is, geen enkele maatregel op zichzelf staat. Het precieze effect van enkel deze kruiden op het kosten-baten plaatje van de boer en het biodiversiteitsherstel laat zich moeilijk isoleren. Desalniettemin denken we ver te kunnen komen, via de volgende activiteiten;

- We zijn eind 2020 een ander project gestart met meerdere partners, waar we een uitgebreide kosten-baten analyse van de regeneratieve melkveehouderij zullen gaan uitvoeren. We doen dit met een groep van een kleine 20 boeren, waarvan velen werken met kruidenrijk grasland. Dit project zal inzicht verschaffen in de effecten van de verschillende regeneratieve maatregelen op het verdienmodel, waaronder kruiden.
- We hebben een uitgebreide survey gedaan onder de eerste groep pilotboeren, om alle parameters die van invloed zijn op het wel/niet slagen van de kruiden in beeld te krijgen. Deze data gaan we aanvullen met de nieuwe groep pilotboeren en verwerken in een centrale database. Aan de hand van deze database moeten we meerdere conclusies kunnen trekken.
- We hebben op meerdere locaties nulmetingen gedaan volgens het eerder opgestelde [monitoringsprotocol](#) (zie figuur 4 en figuur 5). In het voorjaar gaan we op zo veel mogelijk locaties deze vegetatiescan nogmaals uitvoeren, zodat we kunnen zien wat de resultaten zijn wat betreft ontwikkeling van kruiden.

Figuur 4 Nulmeting van een aantal pilotlocaties; voorkomende grassoorten in % van totaal

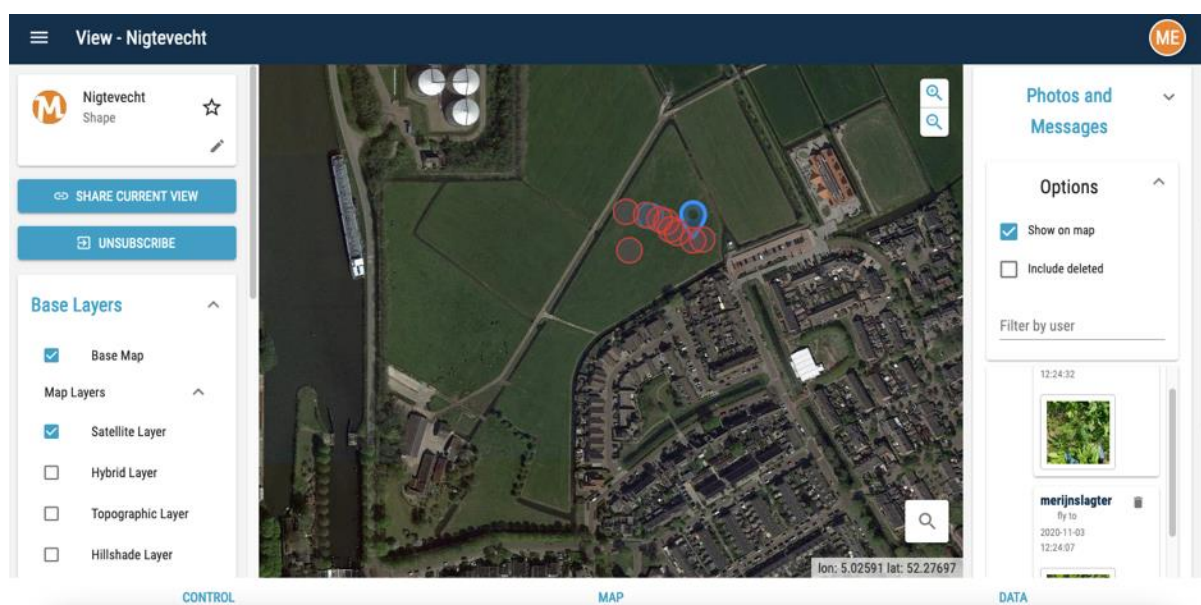
Figuur 5 Nulmeting van een aantal pilotlocaties; voorkomende (on)kruiden in % van totaal

- We verkennen samen met [BIMAG](#) of en hoe we in het voorjaar een aantal locaties kunnen monitoren op insectenleven om de relatie tussen kruidenrijkdom en insectenrijkdom inzichtelijk te krijgen. Vanuit een ander project hebben we een meetprotocol ontwikkeld en uitgevoerd voor het meten van insecten in graslanden, dat we ook zelf kunnen uitvoeren in het voorjaar indien de verkenning met BIMAG vastloopt.
- Er lopen gesprekken met verschillende onderzoeksgroepen, van zowel Universiteit Utrecht als Universiteit van Amsterdam, waar we kijken of we de pilotlocaties kunnen koppelen aan een onderzoek, voor de wetenschappelijke borging.

Figuur 6 Still uit de drone-opname bij de pilotlocatie bij Cock Verweij; links van het pad is ingezaaid

- We hebben op twee pilotlocaties (Cock Verweij in Nigtevecht en Dirco te Voortwis in Baambrugge) gevlogen met een drone om de resultaten van de pilot nog gedetailleerder in beeld te krijgen en om te onderzoeken of deze drone-data ons veel kan zeggen over de impact van de pilot. We onderzoeken de komende maanden in samenwerking met [Ellipsis](#) hoe we deze data kunnen gebruiken en of het zinvol is om het op meerdere locaties te doen. Ellipsis is de partij die deze drone voor ons heeft gevlogen en analyse-software heeft ontwikkeld. Daarnaast zijn ze betrokken in een groot PPS-project waarbij onderzocht wordt hoe op basis van *satellietdata* de kruidenrijkdom van percelen kan worden geanalyseerd (waarmee drones overbodig zouden worden). Maar het levert hoe dan ook gave beelden op! Zie [Videobeelden Cock Verweij](#)

Figuur 7 Screenshot van de interface van Ellipsis Drive waar we de drone-data kunnen gaan analyseren

- Met al deze verschillende monitoringsactiviteiten denken we aan het eind van het project goed kwantitatief te kunnen maken wat enerzijds de kosten zijn van de maatregel voor boeren en anderzijds wat de impact van de maatregel is, zowel economisch als ecologisch. Met het kwantitatief krijgen van de impact kunnen we vervolgens ook verder bouwen aan het ontwikkelen van het verdienmodel via biodiversiteits-credits en koolstof-credits.

Communicatie

- We produceerden in 2020 twee video's;
  1. In het [Filmpje kruidenrijk grasland op veen, eerste ervaringen](#) neemt deelnemende boer Joost van der Kroon ons mee in de eerste resultaten van de kruidenpilot op zijn bedrijf. Joost heeft doorgezaaid in het najaar van 2019, dit filmpje was in het voorjaar van 2020 geschoten. Hij verwacht nog betere vestiging van de kruiden, maar deze eerste resultaten waren al positief. We hebben meermaals gehoord dat dit filmpje er bij boeren in 2020 bij geholpen heeft om aan te sluiten bij de pilot.
  2. In het filmpje [praktijkmiddag kruiden](#) gaven we een sfeerimpressie van de bijeenkomst die we organiseerden in augustus. Tijdens deze bijeenkomst deelden we de ervaringen tot nu toe en wierven we potentiële nieuwe deelnemers voor de pilot, waarna 12 nieuwe boeren zich aansloten bij de pilot (& counting..)
- Bij het passeren van de 100 hectare grens schreven we een artikel ['100 hectare kruidenrijk grasland erbij'](#), dat we breed deelden via onze social media kanalen en nieuwsbrief.
- In bovenstaand artikel en in losse social media berichten lanceerden we ook de mogelijkheid voor het algemeen publiek om kruidenrijk grasland bij boeren te sponsoren. Voor 10,- euro sponsor kan men 250m2 aan kruidenrijk grasland sponsoren (zie ook [hier](#)). Dit heeft sindsdien al tot meerdere donaties geleid, van losse tientjes tot individuele bijdrage van €500.

Figuur 8 Foto van het doorzaaien bij Gert-Jan de Graaf, waar gebruik werd gemaakt van een strokenfrees, een kansrijke nieuwe machine

Financieel

In onderstaande tabel zijn de uitgaven in relatie tot de begroting weergegeven, over 2019, 2020 en wat nog resteert als begroting voor 2021. Enkele opmerkingen erbij

- Begin 2020 zijn we overeengekomen dat een deel van de materiaalkosten/externe kosten (was €58.500, is nu €54.900) werd overgeheveld naar uren Wij.land (was €37.400, is nu €41.000). Dit is verwerkt in deze update. Verder is niet per fase gespecificeerd maar per begrotingspost.
- Omwille van de overzichtelijkheid hebben we de materiaalkosten niet per boer gespecificeerd. Desgewenst kunnen we dit leveren. De kosten van zaaigoed/kruiden per hectare kan enorm variëren. Dit loopt uiteen tussen de €100 - €1700 per hectare, om de volgende redenen;
  - Wanneer er wordt ingezaaid is er veel meer zaad (40 kg/hectare) benodigd dan bij doorzaaien (10 kg/hectare).
  - Biologische boeren dienen biologisch gecertificeerd zaaigoed te gebruiken, dat duurder is dan niet-biologisch zaaigoed.
  - Er is een groot verschil tussen productiemengsels (gecultiveerd) en weidevogelmengsels. Productiemengsels worden gecultiveerd, terwijl weidevogelmengsels handmatig worden geoogst uit de natuur en daarmee erg kostbaar zijn.
- *Gemiddeld* genomen komt de prijs per hectare over het project neer op een kleine 300 euro. In 2020 hebben we de kruiden (door grote bestelling) scherper in kunnen kopen dan begroot (begroot op €400/hectare), waardoor we meer dan 100 hectare hebben kunnen vergoeden én nog wat geld overhielden (€2.200). We reserveren dit bedrag in 2021 graag voor de ontwikkeling van het praktijkhandboek, bijvoorbeeld voor de vormgeving en/of druk.

	Begroot	2019	2020	Besteed tot nu toe	2021
1. Materiaalkosten/externe kosten	€ 54.900				
A. MATERIAALKOSTEN					
Kruiden 2019 voorjaar (2 boeren 22 hectare)		€ 3.530			
Kruiden 2019 najaar (4 boeren 36,5 hectare)		€ 14.248			
Kruiden 2020 voorjaar (3 boeren 9 hectare)			€ 3.395		
Kruiden 2020 najaar (11 boeren 41,5 hectare)			€ 10.588		
<i>Subtotaal materiaalkosten</i>		€ 17.778	€ 13.983	€ 31.761	
B. EXTERNE KOSTEN					
Adviseurs (Louis Bolk en Natuurbeleven)		€ 4.380			
Groepsbijeenkomsten (zaalhuur + sprekers)		€ 635	€ 1.225		€ 1.200
Filmpjes			€ 2.420		€ 3.580
Monitoring			€ 3.085		€ 4.415
Praktijkhandboek					€ 2.200
<i>Subtotaal externe kosten</i>		€ 5.015	€ 6.730	€ 11.745	€ 11.395
Totaal materiaalkosten/externe kosten		€ 22.793	€ 20.712	€ 43.505	€ 11.395
2. Uren Wij.land	€ 41.000	€ 23.913	€ 11.653	€ 35.566	€ 5.434
TOTAAL	€ 95.900	€ 46.706	€ 32.366	€ 79.072	€ 16.828

Doorkijk 2021

In 2021, het laatste jaar van het project, willen we letterlijk en figuurlijk gaan oogsten. We gaan er op inzetten om de resultaten van de 21 pilots zo goed mogelijk in beeld te krijgen, zowel kwalitatief als kwantitatief.

- We zetten sterk in op monitoring van de pilots in het voorjaar van 2021, langs verschillende sporen. Hiermee bouwen we de economische en ecologische case voor kruidenrijk grasland en biodiversiteitsherstel.
- We ontwikkelen nog 3 filmpjes, die waarschijnlijk zullen gaan over enkele van de volgende thema's;
  - Filmpje over monitoring (dronebeelden, kruiden herkennen, insecten)
  - Filmpje over de verschillende machines en technieken van inzaaien/doorzaaien.
  - Afsluitend filmpje met alle ervaringen en resultaten van het project.
- We organiseren een afsluitende bijeenkomst in de zomer van 2021, waar we de resultaten van de projecten delen met het boeren netwerk en een breder publiek.
- We ontwikkelen een praktijkhandboek kruidenrijk grasland, waarmee we andere boeren in Nederland inspireren om ermee aan de slag te gaan.

We hebben er zin in om voor dit project in 2021 nog even flink te knallen om het af te kunnen sluiten met mooie resultaten. We willen jullie tussentijds danken voor de steun en het vertrouwen in dit project, het heeft al tot mooie resultaten geleid. Graag nodigen we jullie in de zomer van 2021 ook weer uit in het veld bij 1 van de boeren, om de resultaten met jullie te delen. Hopelijk tot dan! Op een mooi, gezond en kruidenrijk 2021!

Hartelijke groeten van Team Wij.land

